

Diktatura és kisebbségvédelem.

Azok a fontos érdekek, melyek a magyar nemzet szempontjából a kisebbségi jogok nemzetközi védelméhez fűződnek, érthetővé teszik, hogy a magyar közvélemény érzékenyen reagál minden olyan momentumra, mely a kisebbségi érdekeket veszélyeztetheti. Kétségtől ilyen momentum a diktatura elvének tényleges megvalósítása is az európai államok alkotmányjogában. Összefér-e a diktatura a kisebbségi védelemmel? Ez a kérdés különböző szempontból és különböző beállítással már nem egyszer felmerült a magyar közönség előtt. A következőkben a nemzetközi jog szempontjából igyekszem erre a kérdésre válaszolni. Kérdésem az, hogy a diktatura, mint közjogi rendszer mennyiben van befolyással az illető állam nemzetközi kötelezettségeire, melyeket kisebbségei érdekében vállalt.

I. Mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy mi a diktatura.

A diktatura fogalmának szabatos megállapítása nem könnyű; különösen azért, mert a politikai tényezők a diktatura fogalmát saját politikai érdekeiknek megfelelően határozzák meg. A kormány is és az ellenzék is rendszerint mást ért diktatura alatt. Nagyon jellemző e tekintetben a hivatalos német felfogás, mely szerint a nemzeti szocializmus által inaugurált közjogi rend nem diktatura, hanem a diktaturától élesen különböző vezérség (Führung). A nemzeti szocializmus a diktaturának olyan fogalmával operál, melyből a jelenlegi német kormányforma kiesik, de amely szerint viszont a fasiszmus ugyanakkor diktaturának minősül.

A diktatura a közhatalom szervezésének és gyakorlásának bizonyos módja, meghatározott közjogi rend, tehát semmi esetre sem tisztán tényleges hatalmat gyakorló rémuralom. Szükséges, hogy ez a közjogi rend önálló és jogilag végleges legyen. Nem

diktatura tehát az u. n. kivételes állapot, mely az alkotmány rendelkezései értelmében bizonyos meghatározott feltételek mellett, pl. háború, vagy háborús veszély esetén lép életbe. Igaz ugyan, hogy a közhatalom gyakorlása a kivételes állapot esetén körülbelül ugyanazok szerint az elvek szerint történik, mint a diktaturánál, de lényeges különbség, hogy a kivételes állapot nem önálló közjogi rend, hanem a változatlanul hatályban maradó alkotmánynak csak rendkívüli, kivételesen érvényesülő része. Hatálya mindig ideiglenes, bizonyos események bekövetkezésével vagy ipso jure megszűnik, vagy kötelezően megszüntetendő, hogy helyét a közhatalom gyakorlásának rendes módja foglalja el. A kivételes állapot következtében az alkotmány nem módosul. Az, hogy a közhatalom gyakorlásának rendkívüli módja lép hatályba, magának az alkotmánynak a rendelkezése. Az idevonatkozó jogszabályok benne vannak az alkotmányban, ha rendszerint, hogy úgy mondjam, nem látszanak is. Ha az alkotmányban megállapított feltételek bekövetkeznek, ezeket a jogszabályokat, melyek egy felcsavart függöny módjára az alkotmány épületében elrejtve vannak, lehúzzák s ezzel eltakarják az alkotmány egy különben állandóan szem előtt levő részét. Ez, míg a függöny lehúzva marad, természetesen nem tud érvényesülni. De ha az előírt események bekövetkeznek, a függöny vagy magától, vagy egyetlen rántásra újból felszalad s az alkotmány ideiglenesen eltakart rendelkezései változatlanul ismét előtérbe lépnek.

Ezzel szemben a diktatura mindig új, önálló közjogi rend, amely jogilag végleges. Ez a véglegesség azt jelenti, hogy nem ideiglenesen helyezi érvényen kívül a megelőző közjogi rend szabályait. Ha a diktatura közjogi rendje megszűnik, nem lép helyébe automatikusan a régi közjogi rend, hanem egy még újabb közjogi rend következik, melyet vagy a diktatura alkot meg saját jogalkotásra vonatkozó szabályai szerint, vagy a jogfolytonosság megszakításával forradalom, vagy államcsiny hoz létre.

Annak, hogy a diktatura önmagát végleges, vagy átmeneti rendszernek mondja-e, nincs jelentősége. Éppen így nem szükséges a diktatura fogalmához az sem, hogy belső ellenség ellen irányuljon. A diktatura történelmi eseteinél ugyan rendszerint ez a helyzet, de a diktatura jogi fogalmának ez még sem alkotó

eleme. Nem szükséges belső ellenség ahhoz, hogy diktatura létrejöhesse. Igaz, hogy a diktatura mindig személyek, pártok, vagy társadalmi osztályok ellen irányul s azoknak politikai törekvéseit teszi jogilag lehetetlenné, az is igaz, hogy ezeket a törekvéseket a diktatura rendszerint úgy állítja be, hogy azoknak uralomra jutása az állam létét veszélyeztetné, de nem szükséges, hogy ezek a törekvések tényleg, objektíve is államellenesek legyenek. Az a kérdés, hogy diktatura van-e egy államban, sohasem a hatalom birtokosainak szubjektív nyilatkozatain fordul meg, a diktatura fogalmának bizonyos objektív ismérvei vannak.

A diktatura rendszerint forradalom vagy államcsíny útján jön létre, de ez sem tartozik hozzá a diktatura fogalmához. Nincs kizárva annak a lehetősége sem, hogy a diktatura legális úton, t. i. a hatályban levő alkotmány rendelkezéseinek megfelelően keletkezzék. Ez a helyzet pl. a jelenlegi németországi rézim-nél, mely a weimari alkotmány alapján keletkezett. Német közjogászok még ma is felvetik a kérdést, hogy hatályban van-e a weimari alkotmány. A válasz azon fordul meg, hogy hatályban marad-e az a törvény, melyet saját rendelkezései alapján mással cseréltek fel. Erre a kérdésre pedig a válasz nem lehet vitás. A weimari alkotmány nincs hatályban. Helyét a Harmadik Birodalom közjogi rendje, mint jogilag új és végleges közjogi rend foglalta el.

A diktatura az a közjogi rend, melyben az államügyek nem az állampolgárok közreműködésével intézhetnek. Ez különbözteti meg a diktaturát élesen a demokráciától. A diktaturát a politikai szabadság, illetőleg a politikai jogok hiánya jellemzi. A polgárok nem vesznek részt a törvények megalkotásában, hiányzik az állampolgárok által választott törvényhozó testület. Ha esetleg van is ilyen testület, az nem a jogalkotásra, vagy a jogalkotásban való aktív és szükségszerű közreműködésre hivatott szerv, hanem úgy szervezetében, mint működésében a diktátor akaratától függő testület, mely az alkotmány értelmében sem rendelkezik intézkedés jellegű államhatalmi funkciókkal, legfeljebb látszat-törvényhozói teendői vannak. De nemcsak a törvényhozó hatalom gyakoroltatik az állampolgárok részvétele és megkérdése nélkül, nem vesznek részt az állampolgárok a bírói s a végrehajtó hatalom gyakorlásában sem. Ereky István

nagyon szépen mutatta ki abban az előadásban, amelyet az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyamon tartott, hogy a diktatura szükségképpen megszünteti még a községi önkormányzatot is. (Erekly I.: A külföldi közigazgatási szervezeti rendszerek. A mai magyar közigazgatás. Szerkesztette Mártonffy Károly. Budapest. 1936. 96—99. lap.)

Ez nem jelenti azt, hogy a diktatúrában az államhatalom szükségképen az állampolgárok akaratával ellentétesen gyakoroltatik. Nincs kizárva, hogy az állampolgárok, vagy legalább is azok többsége helyesli a diktatura államhatalmi tényeit, lényeges csak az, hogy nem vesz részt, legalább érdemileg nem, ezekben az államhatalmi ténykedésekben. Épen ezért nem mondhatjuk azt sem, hogy a diktatura szükségképen egy kisebbség uralmát jelenti a többség felett.

Ha időnként az állampolgárok népszavazás útján állást foglalhatnak is az államhatalmat gyakorlók működésével szemben s ha e népszavazás útján kitűnik, hogy a polgárok nagy többsége helyesli ezt a működést, — mint tudjuk, ez történik Németországban, — ez még nem szünteti meg az illető közjogi rend diktatura jellegét. Ez a népszavazás nem jelent az államhatalom gyakorlásában való aktív közreműködést. Mivel nincs jogilag szabályozva, hogy mi volna a népszavazás esetleges kedvezőtlen eredményének a következménye, — a népszavazás nem döntheti meg ipso jure a diktatúrát. Végül a diktatura szabadságkorlátozó természetéből következik, hogy a népszavazásban megnyilatkozó állásfoglalás őszintesége mindig problematikus.

A diktatúrát a politikai szabadság, illetőleg az állampolgárok ezt biztosító politikai jogainak hiánya jellemzi. A politikai jogok hiányának az állampolgárok összességére kell vonatkoznia. Tehát nem beszélhetünk a szó igazi értelmében vett diktatúráról ott, ahol az állampolgároknak csak egy része van kizárva, — a szükséges feltételeknek ilyen célzattal történt megállapítása révén — a politikai jogok gyakorlásából.

Hasonlóképen nem beszélhetünk diktatúráról ott sem, ahol az állampolgárok az őket megillető politikai jogokat tényleg nem gyakorolhatják szabadon. Ahol a közhatóságok részéről megnyilvánuló kényszer vagy egyéb hatósági intézkedés vagy egyáltalában megakadályozza a politikai jogok gyakorlását, vagy

pedig azoknak csak bizonyos értelemben való gyakorlását teszi ténylegesen lehetővé. A diktatura az általam használt értelemben közjogi rend, tehát szükségképen jogszabályokban kifejezésre jutó helyzet s nem tényleges állapot. Mihelyt diktatura alatt a politikai szabadság tényleges elnyomását, vagy korlátozását értjük, bizonytalanná válik az egész fogalom, illetőleg bizonytalanná válik annak megállapítása, hogy a konkrét esetben van-e diktatura vagy nincs. Mert ki van jogosítva annak megállapítására, hogy a szabadságkorlátozások tényleg fennforognak-e, vagy sem? Lehet-e egyes esetekből, még ha azok rendszerűen bizonyíthatók is, megállapítani azt, hogy a politikai szabadság általában hiányzik? A diktatura ilyen értelemben politikai fogalom, melyet a jogtudomány nem tud használni.

A diktatura nemcsak a politikai szabadságot vonja el az állampolgároktól, hanem rendszerint az egyéni szabadság erős megszorítását is jelenti. Az egyéni szabadság korlátozása azonban a diktaturának csak rendszerinti kísérő jelensége, de nem fogalmi alkateleme. Bár a diktatura rendszerint együttjár az állami beavatkozás kiterjesztésével, az u. n. totális állam fogalma nem azonos a diktaturával. Totális, vagyis mindent a saját szabályozási körébe vonó állam elképzelhető diktatura nélkül is s viszont lehet diktatura, mely nem törekszik állami totalitásra. Ennek a közjogi rendszernek, melyet diktaturának nevezünk, mint közjogi fogalomnak a megjelölésére tulajdonképpen helyesebb a *tekintélyi állam* elnevezés. Ez az elnevezés minden idegen elemtől ment jogi fogalmat jelöl, míg a diktatura szónak mindig bizonyos politikai színezete van.

II. Lássuk ezek után a kisebbségvédelem fogalmát és lényegét.

Kisebbségvédelem alatt a most tárgyalt vonatkozásban azt a védelmet kell értenünk, melyet az idevonatkozó nemzetközi jogszabályok biztosítanak saját államuk részéről a faji, nyelvi és vallási kisebbségekhez tartozó állampolgárok részére s mely védelem a Nemzetek Szövetségének ellenőrzése alatt áll.

Ezek a nemzetközi jogszabályok, melyek az érdekelt államokat a területükön élő kisebbségi állampolgárokkal szemben bizonyos meghatározott magatartásra kötelezik, az állami imperium szervezésére és gyakorlására vonatkozó korlátokat ál-

lapítanak meg. A kérdés az, hogy ezek a korlátok olyan természetűek-e, melyek a diktaturát jogilag kizárják.

A kisebbségi védelemre vonatkozó nemzetközi jogszabályok értelmében az érdekelt állam kötelezi magát, hogy „az idevonatkozó rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet, vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban, vagy ellentétben s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos“. Ebből következik, hogy ha a kisebbségvédelemre vonatkozó nemzetközi jogszabályok fogalmilag kizárják a diktatura lehetőségét, a diktatura az illető államban a nemzetközi joggal ellentétes állapot, mellyel szemben a Nemzetek Szövetségének joga van beavatkozni.

A nemzetközi jog kisebbségvédelmi szabályai a többi állampolgárokkal jogilag és ténylegesen egyenlő elbánást biztosítanak a kisebbségi állampolgárok részére. „Minden állampolgár faji, nyelvi, vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezzi“. Ez a nemzetközi kisebbségi jog alaptétele, a többi rendelkezések legnagyobb része csak ezt a tételt emeli ki bizonyos konkrét viszonyokra vonatkozólag, illetőleg ennek a tételnek csak bizonyos megszorítása. Ezek a jogszabályok nem meghatározott jogokat, illetőleg a polgári és politikai jogoknak nem meghatározott mértékét és mennyiségét biztosítják a kisebbségekhez tartozó állampolgárok részére, hanem ugyanazokat a jogokat, melyek a többséghez tartozó állampolgárokat megilletik. Vagyis a kisebbségi állampolgárok jogi helyzete nem absolute, hanem csak relative, a többi állampolgárokéhoz viszonyítva, van kötelezően megállapítva.

Meghatározott jogok csak bizonyos vonatkozásban biztosítatnak. Így biztosítják az ország minden lakosa részére „az élet és szabadság teljes védelmét“, továbbá a vallás szabad gyakorlásának jogát és valamennyi állampolgár részére „bármely nyelv szabad használatát a magán-, vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármely közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken“.

Az élet és a szabadság teljes védelme a jogtalan támadások ellen való védelmet jelenti, a jogrend uralmának biztosítását

mindenkivel szemben, az önkényes eljárás kizárását úgy magánszemélyek, mint állami organumok részéről.

A vallás szabad gyakorlata és a tetszés szerinti nyelv használatának joga a magánérintkezésben szabadságjog. Ezeket a nemzetközi kisebbségi jog kifejezetten biztosítja. Mindkettő az egyéni szabadság körébe tartozik, vagyis az érdekelték számára az állam beavatkozásától mentes cselekvési lehetőséget biztosít. Mivel az ezeket biztosító rendelkezések is az alaptörvény jogi természetével vannak felruházva, mellyel szemben „semmiféle törvény, rendelet, vagy hivatalos intézkedés nem hatályos“, az a közjogi rend, mely ezeket a szabadságjogokat nem tartja tiszteletben, a nemzetközi joggal ellentétes s a Nemzetek Szövetségének beavatkozására ad jogot.

Ez a körülmény azonban még nem zárja ki a diktatura lehetőségét, mert a diktatura lényege, mint fentebb láttuk, nem az egyéni, hanem a politikai szabadság hiánya. Az egyéni szabadság korlátozása csak rendszerinti kísérő jelenség. Azokban az államokban, melyeket a kisebbségekhez tartozók irányában nemzetközi jogi kötelezettség terhel, a diktatura nem is korlátozható sem a vallás szabad gyakorlatát, sem a tetszésszerinti nyelv használatának jogát a magánérintkezésben a nélkül, hogy nemzetközi jogsértést ne kövessen el (Németországot, mint ismeretes, a kisebbségek védelmére csak Felsőszilézia területén terheli nemzetközi jogi kötelezettség). Ezek a rendelkezések, illetőleg ezeknek az illető állam részéről való szigorú betartása ily módon megnehezítheti a diktatura helyzetét, de azt nem teszi jogilag lehetetlenné.

A diktaturát nemzetközi jogilag csak az tenné lehetetlenné, ha a kisebbségi jogszabályok a politikai szabadság meghatározott mértékét is biztosítanák a kisebbségekhez tartozók részére. Ha elrendelnék, hogy befolyást kell biztosítani számukra a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom gyakorlására. Ilyen rendelkezés azonban a kisebbségi szerződésekben nincs.¹

¹ E tekintetben csak a minket közvetlenül nem érintő görög szerződés, az albán deklaráció s a Törökországgal kötött, de hatályba nem lépett sèvres-i békeszerződés kivétel. A görög szerződés 7. szakaszának 2. bekezdése értelmében Görögország arra kötelezi magát, hogy a szerződés hatálybalépésétől számított 3 év alatt olyan választói rendszert léptet életbe, mely a faji kisebbségek jogaira tekintettel van. Hasonló rendelkezést tar-

Csak a többséghez tartozókéval egyenlő politikai jogokat biztosítanak számukra. Ha politikai jogok a többséghez tartozókat sem illetik még, ilyeneket a kisebbségi állampolgárok részére sem kell biztosítani.

A nemzetközi kisebbségi jog tehát nem zárja ki a diktatura jogi lehetőségét, feltéve, hogy az az állampolgárokat a polgári és politikai jogok tekintetében faji, nyelvi és vallási különbség nélkül egyenlő elbánásban részesíti. Sőt nem zárja ki még annak lehetőségét sem, hogy a kormányzat annak a pártnak vagy annak a társadalmi osztálynak tagjait, melyre támaszkodik, a polgári s amennyiben ilyeneket, mint látszatjogokat esetleg biztosít, a politikai jogok tekintetében is különleges elbánásban részesítse. Az egyenlő elbánás kötelezettsége ugyanis csak „a faji, nyelvi és vallási különbségre való tekintet nélkül“ van biztosítva, s nem egyszersmind a társadalmi osztályokra s a politikai pártállásra való tekintet nélkül is. A nemzetközi kisebbségi jog kizárja az egy fajra vagy egy vallásfelekezetre támaszkodó diktaturát, mely ehhez a fajhoz, illetőleg vallásfelekezethez tartozókat különleges elbánásban részesíti, de szabad lehetőséget biztosít minden egyéb diktatura számára, mely ezekre a különbségekre nincs tekintettel. Mihelyt az a különleges elbánás, mely az illető részére kedvezőtlen helyzetet biztosít, nem az ő nyelvi, faji, vagy vallási kisebbséghez tartozásával van összefüggésben, hanem egyaránt kiterjed úgy a többséghez, mint a kisebbséghez tartozó állampolgárokra, a nemzetközi kisebbségi jog tételes rendelkezései értelmében nemzetközi jog-sértés nem állapítható meg.

A nemzetközi kisebbségi jog nem zárja ki szükségképen a diktaturát s a diktatura nem jelenti szükségképen a kisebbségi szerződések megsértését. Emellett azonban kétségtelen, hogy a diktatura tényleg a legnagyobb veszedelmet jelentheti a kisebbségekhez tartozókra nézve, mert olyan jogalkotást és kormányzatot tesz lehetségessé, mely a kisebbségek érdekeit figyelmen kívül hagyja, sőt esetleg egyenesen kisebbség-ellenes intézkedéseket tesz. A Nemzetek Szövetsége a kisebbségi jog alapján a diktatúrával szemben is biztosíthatja a kisebbségi nyelv védel-

talmaz az albán deklaráció 4. szakasza is. A sèvres-i szerződés 145. szakaszának 3. bekezdése pedig kifejezetten az arányos képviseleti rendszer alkalmazást rendeli el.

mére vonatkozó rendelkezések megtartását: a kisebbségi nyelv szabad használatát a magán- és üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő, vagy bármilyen közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken; biztosíthatja továbbá a kisebbségi nyelv jogait a hatóságok előtt és az iskoláztatás terén, de a diktatúránál szükségképen eszik a legnagyobb garancia, melyet a nemzetközi kisebbségi jog a kisebbségekhez tartozók számára biztosítani akart.

A nemzetközi kisebbségi jog, mint általában a világháború utáni nemzetközi jog sok más szabályozása, így elsősorban maga a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány is, abból a feltételezésből indul ki, hogy az összes érdekelt államokban a demokrácia alkotmányjogi rendszere áll fenn. Maga a Nemzetek Szövetsége, mely az összes tagállamok részvételét biztosítja a Közgyűlés elé kerülő ügyek intézésében, a demokrácia gondolatának térfoglalását jelenti a nemzetközi életben a nagyhatalmak által gyakorolt diktatura gondolatával szemben.

A Nemzetek Szövetségének megalakulásával kapcsolatban az a gondolat is felmerült, hogy a Nemzetek Szövetségének szervei ne a kormányok, hanem a parlamentek megbízottaiból alkíttassanak meg, mi által azok, vagy legalább is a Közgyűlés, a világparlament jellegét nyerte volna, további térfoglalásaként a demokratikus gondolatnak.

Felmerültek olyan tervek is, melyek a szövetségi tagságot az illető állam bizonyos meghatározott alkotmányjogi berendezésétől kívánták függővé tenni. Így az olasz kormánytervezet csak azoknak az államoknak belépését biztosította, melyeknek alkotmánya a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány alapelveivel összhangban áll. A „Német Nemzetközi Jogi Társaság“ tervezete szerint pedig csak alkotmányos államok lehetnek volna a Szövetség tagjai.

Az Egyezségokmány 1. cikkének végleges szövege úgy rendelkezik, hogy bármely állam, dominium, vagy gyarmat tagjává válhatik a Szövetségnek, melynek önrendelkezési joga van. Már a Szövetség megalakulásakor felmerült ennek az „önrendelkezési jognak“ az az értelmezése, hogy a tagállamoknak felelős kormányral kell rendelkezniök. Maga Wilson ismételt hangsúlyozta, hogy a Nemzetek Szövetségének szabad népek és felelős kormányok szövetségének kell lennie. Ez a gondolat

azonban később egészen háttérbe szorult. Már Sziámnak, mint volt szövetséges és társult hatalomnak eredeti tagsága ellentétben állott ezzel az elvvel s különösen éles szembehelyezkedést jelentett Abessziniának, mint abszolút módon kormányzott monarchiának 1923-ban történt felvétele.

Ma már fel sem merül az a gondolat, hogy a diktatórikus kormányzat akadálya lehetne valamely állam tagságának a Nemzetek Szövetségében, de ez az eredeti gondolattól való eltérés nem változtat azon, hogy a háború-utáni nemzetközi jog nem egy rendelkezése abban a feltételezésben hozatott, hogy demokratikus kormányrendszer fog valamennyi tagállamban uralkodni. Ez az ellentét az eredeti elgondolás és a tényleges állapot közt kétségtelen nehézségeket okoz.

A nemzetközi kisebbségi jog a kisebbségi védelemnek egyik leghatásosabb eszközeként kontemplálta azt, hogy a kisebbségekhez tartozók részére a többi állampolgárokéval azonos politikai jogokat kell biztosítani. Hogy általában politikai jogokat kell adni az állampolgároknak s különösen, hogy a parlamentek útján biztosítani kell részvételüket a törvényhozó hatalom gyakorlásában, azt a kisebbségi szerződések nem mondták ki, ezt quasi magától értetődőnek vették. Csak az egyenlő módon való részvételt biztosították a kisebbségekhez tartozók számára.

A kisebbségi szerződések megkötésekor a demokratikus kormányformát szinte megdönthetetlennek tartották s az egyenlő politikai jogok biztosításával biztosítottak látszott az, hogy az államhatalom gyakorlása az érdekelt kisebbséghez tartozók közreműködésével s ha nem is szükségképpen az ő kívánságuknak megfelelően, de mindenesetre az ő ellenőrzésük mellett fog gyakoroltatni. A közügyek intézésének a parlamenti rendszerrel együttjáró nyilvánossága s a demokráciát jellemző vélemény-nyilvánítási szabadság, különösen a nemzetközi intervenció lehetőségére tekintettel szintén erős biztosítéknak látszott.

Diktatura mellett ezek a biztosítékok elesnek s a Nemzetek Szövetségének védelme még abban a szűk körben is, melyben a kisebbségi szerződések kifejezett rendelkezései értelmében — mint fentebb megállapítottam — továbbra is hatályos marad, sokat veszít eredeti jelentőségéből. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Nemzetek Szövetségének a kisebbségi ügyekben tanúsított magatartása folytán első sorban nem a Szövetség

tényleges közbelépése nyújt a kisebbségekhez tartozók részére bizonyos védelmet, hanem a Szövetség közbelépésének lehetősége: a kisebbségi ügyek nemzetközi nyilvános tárgyalásától való félelem. Kétségtelen, hogy ez a körülmény a diktatúrát kevésbé fenyegeti, mint egy demokratikusan kormányzott államot.

A Nemzetek Szövetségének már volt egyszer alkalma egy, a diktatúrával kapcsolatosan eléje hozott kérdésben állást foglalni. Ez a kérdés azonban nem a kisebbségi védelemmel, hanem azzal a garanciával függött össze, melyet a nemzetközi jog Danzig szabad város alkotmánya részére nyújt. Danzig szabad város szenátusa 1935. aug. 29.-én két dekrétumot hozott, melyek közül az egyik az anyagi büntetőjogra, a másik a büntető eljárási jogra és a szabad város bírói szervezetére vonatkozott. Mindkettő a német nemzeti szocialista büntetőjognak azt az álláspontját kívánta Danzig szabad város büntetőjogában is érvényre juttatni, mely szerint a nullum crimen sine lege elvnek elvetésével büntetendő az a cselekmény is, mely a tételes jog kifejezett rendelkezései szerint nem deliktum ugyan, de amely valamely büntetőtörvény alap gondolatának és az egészséges népi felfogásnak megfelelően mégis büntetést érdemel.

Ez az álláspont a nemzeti szocialista felfogás szerint az anyagi igazság teljesebb érvényesülését biztosítja az által, hogy felszabadítja a bírót a tételes jog kifejezett rendelkezéseinek béklyói alól, de másrésztől kétségtelen, hogy a nullum crimen sine lege elvnek, t. i. annak az elvnek elvetésével, mely szerint büntetni csak azt a cselekményt szabad, melyet a törvény elkövetése előtt deliktumnak nyilvánított, súlyos veszedelmet jelent az egyéni szabadságra nézve.

A danzigai népképviselőt több ellenzéki tagja tiltakozott a Nemzetek Szövetségének danzigai főbiztosánál ezek ellen a dekrétumok ellen, arra hivatkozással, hogy azok ellentétben állnak a Nemzetek Szövetsége által garantált alkotmány alapelveivel. A panasz a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé került, mely 1935. szept. 23.-iki határozatával az ügyet véleményadás végett az Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjesztette. A Bíróság 1935. december 4.-én nyilvánított véleményt (Publications de la Cour Permanente de Justice Internationale. Série A/B No. 65.) s 9 szavazattal 3 ellenében kimondta, hogy a két dekrétum

Danzig szabad város alkotmányának bizonyos rendelkezéseivel és bizonyos elveivel ellentétben áll.

A Tanács 1936. január 22.-i és 24.-i ülésén foglalkozva ismét a kérdéssel, felhívta Danzig szabad város szenátusát mindazoknak az intézkedéseknek megtételére, melyek szükségesek ahhoz, hogy a kormányzás az alkotmány szellemének megfelelően történjék. Az Állandó Nemzetközi Bíróság véleményét elfogadva, maga részéről is megállapította, hogy az 1935. aug. 29.-i dekrétumok ellentétben állanak a szabad város alkotmányával s a szenátus elnökének a Tanács ülésén elhangzott nyilatkozatai alapján megnyugvással vette tudomásul, hogy a szenátus megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy a szóbanforgó dekrétumok a Bíróság véleményének megfelelően módosíttassanak. A szabad város szenátusa ezeket a lépéseket febr. 27.-én tényleg meg is tette.

Ezzel ugyan a nemzeti szocialista törekvések nem értek Danzigban véget. A Tanács a Főbiztos jelentése alapján 1936. július 6.-i ülésén ismét foglalkozni volt kénytelen a danzigi belpolitikai helyzettel, majd 1936. okt. 5.-én Lengyelországot bízta meg a helyzet tisztázásával és jelentéstétellel. A Nemzetek Szövetsége itt is igen nehéz és kényes kérdéssel áll szemben. Jogilag azonban a helyzet egészen tiszta: a Nemzetek Szövetségének nem csak joga, hanem kötelessége is a danzigi alkotmány sértetlen fennmaradását biztosítani. (V. ö. The problem of Danzig. The Bulletin of International News. Vol. XIII. No. 2. pp. 3—13. London, 1936.)

A Nemzetek Szövetsége ebben az esetben megakadályozta olyan jogszabályok statuálását, melyek, ha nem létesítettek volna is diktaturát, az egyéni szabadság sérelmére a diktatura szellemének megfelelő módosításokat eszközöltek volna a büntetőjog terén.

Danzigban a Nemzetek Szövetsége megakadályozhatja a diktaturát, mert Danzig alkotmánya a Nemzetek Szövetségének garanciája alatt áll, az ő hozzájárulása nélkül nem módosítható, diktatura pedig alkotmány-módosítás nélkül nem lehetséges.

Azokban az államokban, melyek a kisebbségeik részére nyújtott nemzetközi védelem révén minket most érdekelnek, más a helyzet. Ezeknek alkotmánya nem áll nemzetközi védelem alatt s így a Nemzetek Szövetsége nem léphet közbe a de-

mokratikus alkotmány fenntartásának biztosítására. Így nem tehet semmit annak érdekében sem, hogy a kisebbségek védelmének a demokratikus rendszerben foglalt garanciái meg ne szűnjenek.

III. A kisebbségek nemzetközi védelme az alkotmányjogi rendszer változása következtében a vonatkozó nemzetközi jogszabályok érintetlenül hagyása mellett is erejében és jelentőségében lényegesen csökkenhet. A kisebbségek nemzetközi védelmére vonatkozó jogrendszer két részből áll: 1. nemzetközi jogi, 2. alkotmányjogi szabályokból. Nemzetközi jogi reformok, így elsősorban a Nemzetek Szövetségének reformja közvetlenül befolyásolják a kisebbségi védelmet. Nem is szólva arról a lehetőségről, hogy a Nemzetek Szövetsége megszűnik, már a Szövetség reformja is befolyással lehet a védelem fokára és erejére.

De közvetve erősen befolyásolhatják a kisebbségek részére nyújtott nemzetközi védelmet az alkotmányjogi reformok is. Kétségtelen, hogy a védelemnek lehetősége a demokratikus kormányrendszer mellett lényegesen nagyobb, s a diktatura mellett lényegesen kisebb.

Mivel a magyarság jövője szempontjából a kisebbségek védelmének igen nagy jelentősége van, sem a nemzetközi jogi reformoknál, sem a közjogi rendszerekkel szemben való állásfoglalásánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a hatást, melyet azok a kisebbségek nemzetközi védelmének jövő alakulására gyakorolhatnak.
